

STOLJETNI OSJEČKI DRVOREDI PLATANA (*PLATANUS ACERIFOLIA* WILLD)

Stručni rad
UDK 504

Mr.sc. RADE MANOJLOVIĆ
Kneza Trpimira 4A;
HR - 31000 Osijek

Dr.sc. DRAGICA GUCUNSKI
Ulica kestenova 35;
HR - 31000 Osijek

*Grad je Osijek bogat uličnim drvodredima, među kojima se ističu stoljetni drvodredi javorolisne platane, *Platanus acerifolia* Willd. Ti su drvodredi dugu ukupno 12,6 km, a nalaze se na prilazima grada - iz Čepina, Nemetina i Josipovca. Za grad imaju ekološku, estetsku i povijesnu vrijednost. Od prvobitnog ukupnog broja stabala ostalo je samo 60%.*

UVOD

Grad je Osijek poznat i po mnogobrojnim drvodredima različitog dendrološkog sastava. U prošlosti, a također i danas najčešće su u osječkim uličnim drvodredima zastupljene lipe, *Tilia tomentosa* i *T. cordata*, zatim javori *Acer platanoides*, *A. pseudoplatanus*, *A. dasycarpum*, katalpa *Catalpa bignonioides* i dr. (Gucunski 1968). Drvodredi imaju u gradu ekološku i estetsku ulogu budući da pročišćavaju vanjsku gradsku atmosferu, ublažavaju gradsku buku, ljeti štite od jake insolacije a zimi od hladnih vjetrova, te tako pozitivno djeluju na fizičko i psihičko zdravlje čovjeka. O tradiciji drvodreda u gradu Osijeku svjedoče nam i novine "Narodna obrana" iz početka 20. stoljeća. Tako možemo pročitati: "Kako je nastalo ljepše vrijeme, pohrliše naši građani u drvodrede, da se prošeću, da se odmire na kojoj klupi i porazgovore, pa da u miru promatraju brzi tok rieke Drave i vrevu šetača..." (Narodna obrana, 1903. br. 86). A u Narodnoj obrani br. 87 (1904.) piše: "U gradskom je proračunu stavka za zasađenje drvodreda u dolnjem gradu između ceste: vodeće iz Tvrđe u Crkvenu ulicu kraj bolnice i Kraussovog paromlina. Sada je taj drvodred zasađen i to u tri reda, dva reda uz stazu, a treći kraj druge strane ceste."

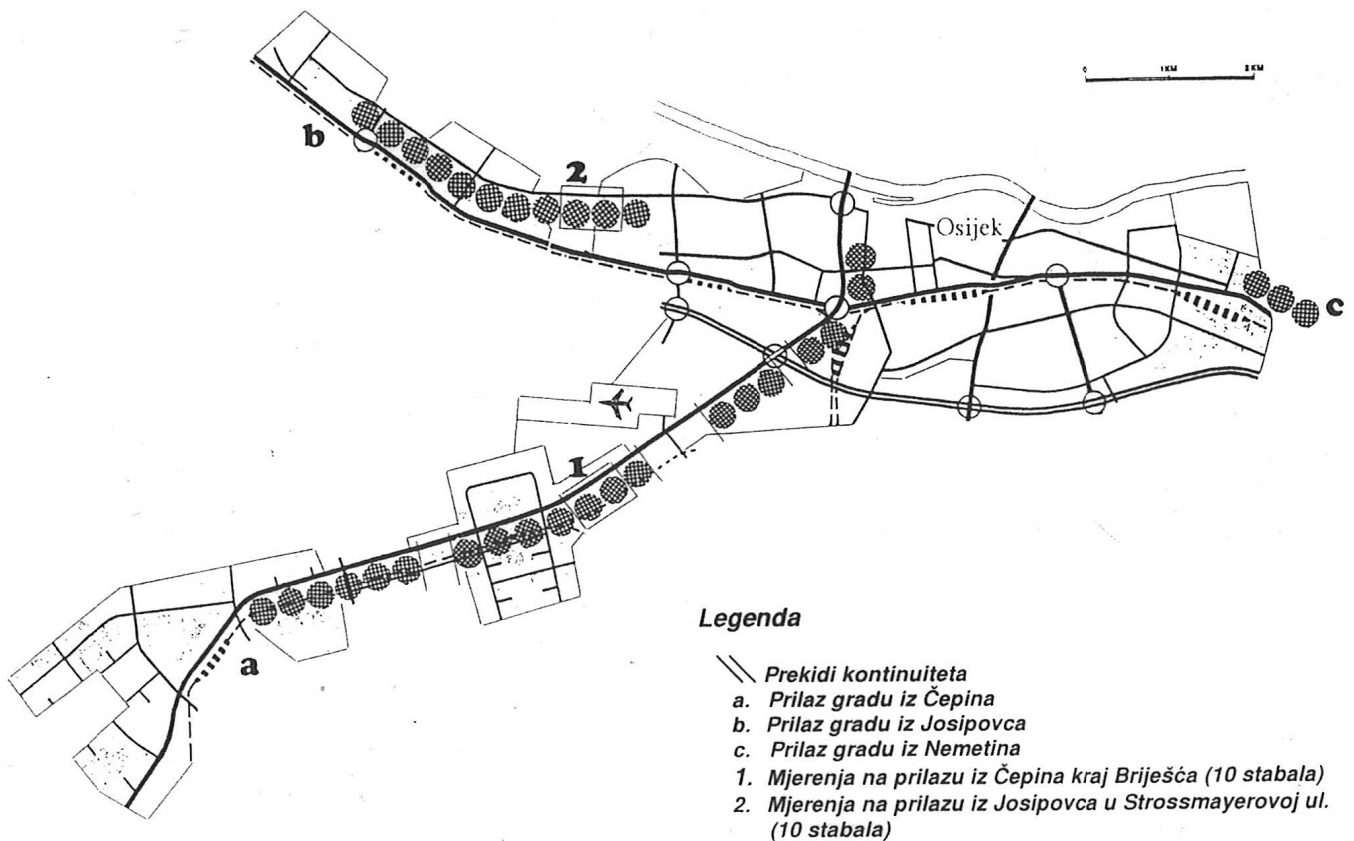
Međutim, posebnost u osječkim drvodredima čine jednoredni drvodredi platane, *Platanus acerifolia* Willd, koji su tu posađeni prije sto godina kada su ljepotom snažno utjecali na prve dojmove pri ulazu i posljednje pri izlazu iz grada. U to vrijeme

nije bila uz njih većina danas postojećih naselja. Jedan takav jednoređ proteže se i danas od početka Čepinske ceste u Osijeku do benzinske crpke u mjestu Čepinu.

Drugi jednoređ odnosi se na prilaz gradu koji danas počinje u Strossmayerovoj ulici i završava na kraju Višnjevca. Treći najkraći nalazi se na prilazu grada iz Nemetina.

Međutim, zaštita izuzetno vrijednih i u našem dijelu Europe najdužih drvodreda platana nije bila učinkovita. Platane su rušili zbog izgradnje novih prometnica, izgradnje osječke športske zračne luke, stvaranja koridora za nove dalekovode i sl. Također je česti uzrok bio i naknadna "smetnja" ponekom vlasniku novoizgrađene kuće iako su te kuće građene u vrijeme kada su platane bile samo oko 2 m niže od sadašnjeg stanja. Tako smo naišli na panj platane posječene u 1992. godini (ulica J.Kozarca na međi kućnog broja 27 i 29). Hortikulturne i ekološke vrijednosti tih divova zaslužuju da se drvodredi konačno zaštite na temelju Zakona o zaštiti prirode Republike Hrvatske i time prekine nebriga grada o njima.

Da bismo utvrdili njihovu ukupnu hortikulturnu vrijednost potrebno ih je inventirati što uključuje ukupni broj njihovih stabala (jedinki), ali i njihove morfološke karakteristike utvrđene na temelju biometrijskih mjerenja. U cilju optimalne zaštite platana potrebno je poznavati njihove biološke značajke kao i ekološke uvjete staništa (Manojlović, 1985, 1990).

Sl. 1. Shematski prikaz rasporeda drvoreda platana u Osijeku

OPĆE ZNAČAJKE JAVOROLISNE PLATANE (*PLATANUS ACERIFOLIA* WILLD)

Javorolisna platana (*Platanus acerifolia* Willd) pripada porodici Platanaceae, rodu *Platanus* (ime dolazi od grčke riječi *platys* = širok, odnosno široki list). Tome rodu pripada više samoniklih vrsta na području od jugoistočne Europe do Indije, a također i na području Sjeverne Amerike. Smatra se, da je javorolisna platana hibridna vrsta koja je nastala u Engleskoj 1640. godine subspontanom hibridizacijom (prirodnim križanjem) između vrsta *Platanus orientalis*, L. istočna platana i *Platanus occidentalis*, L. američka platana. Po nekim drugim autorima podrijetlo vuče iz Azije, pa je nazivaju *Platanus orientalis* var. *acerifolia*, Ait. Visoka je stablašica, naraste do 35 pa i 40 m visine, kora joj je žutozeleni i ljušti se u velikim krpama. Izbojci su pustenasti. Lišće je trokrpato - peterkrpato, na bazi je okomito odrezano ili srcoliko urezano, 10-20 cm dugo i odozdo golo. Srednji krpasti dio je nešto

duži od širine i palistići su cjelovitog ruba. Na stapci su najviše po dvije plodne glavice (Anić, 1983). Dobro uspijeva na svježim aluvijalnim tlima a otpornija je na niske temperature od istočne platane, *P. orientalis*. Biljka je otporna prema atmosferskom onečišćenju, zato je smatraju prikladnom za drvored, a posebice zbog njenog vrlo lijepog habitusa (lik stabla).

METODE RADA

Za mjerenje je odabran uzorak od 10 stabala na gradskom prilazu iz Josipovca i 10 stabala na gradskom prilazu iz Čepina, a korištena je metoda slučajnog odabira (Sl.1.). Mjerenje je provedeno 11. i 24. ožujka, te 3. travnja 1995. U mjerenjima su korištene standardne biometrijske metode. Tako je visina mjerena visinomjerom, a debljine su izračunate na 1,3 m visine stabala. Snimljena je koncepcijska postava: da li su stabla u pregustom sklopu ili su podstojna; zabilježena su oštećenja pri panju, suh vrh, suha stabla, slaba vitalnost i stanje u silasku fiziološke zrelosti. Starost je određena brojanjem godova na tri stabla. Također je utvrđen (brojanjem) njihov ukupni broj. Prekidi u kontinuu-

iteta u drvoredu, prouzročeni u prošlosti sječom platana zabilježeni su znakom kose crte (/). Broj nestalih jedinki izračunat je na temelju pravilnih razmaka stabala. Izmjerene su ukupne dužine drvoreda.

REZULTATI MJERENJA I RASPRAVA

Iz tablice 1. je vidljivo da se drvored na prilazu iz Čepina sastoji od 296 stabala (jedinki), od toga je:

- a) od Čepina (benzinske crpke) do Osijeka (Livane) 109 stabala;
- b) od Livane do Aninog groblja 140;
- c) kod Aninog groblja 22 s lijeve, 18 s desne strane, a 7 stabala je kod "Mobilije".

Ukupna je duljina drvoreda 8,7 km, što je zaista za drvorede platana rijetkost.

Na gradskom prilazu iz Josipovca ukupno je izbrojano 176 stabala, a izmjerena duljina drvoreda iznosi 3,5 km. Na gradskom prilazu iz Nemetina je 15 stabala na duljini od 0,4 km. Sveukupna duljina izmjerenih drvoreda platana iznosi 12,6 km.

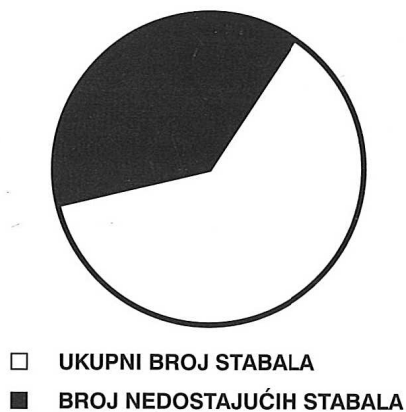
Prilazi gradu	Broj stabala s prekidima kontinuiteta	Ukupni broj stabala	Ukupni broj praznih mjesta	drvoreda u km Ukupna duljina
Iz Čepina	a) 12/16/31/50 b) 69/40/15/14/2 c) 22 lijev. 18 des. +7	296	270	8.7
Iz Josipovca	18/30/46/60/22	176	50	3.5
Iz Nemetina	15	15	9	0.4
		487	329	12.6

Tab. 1. Prikaz duljine drvoreda platana na gradskim prilazima, broj stabala s prekidima kontinuiteta

Slika 3. Drvored javorolisnih platana, *Platanus acerifolia* Willd. u Osijeku (Višnjevac)

Međutim, koliki je opseg sječe (nestanka) dijela drvoreda govori podatak da nedostaje sveukupno 329 stabala ili 40%, od toga na prilazu iz Čepina 270 ili 47%; na prilazu iz Josipovca 50 ili 22%, a na prilazu Nemetin 9 stabala ili 37%, što jasno ilustrira sl. 3. Sve to upozorava na potrebu sustavne zaštite.

Sl. 2. Broj stabala u drvoredima platana u gradu Osijeku i broj nedostajućih stabala

U tablici 2. i 3. vidljivo je da odabrani primjerci platana pripadaju X. dobnom razredu sa širinom dobnih razreda 10 godina, što potvrđuje da se radi o starim stablima. Utvrđena je starost platana na temelju izbrojenih godina triju stabala iznosila 91 godinu. Izmjerena je visina stabala u pravilu iznosila 32 i 33 m, što ukazuje na ujednačenost drvoreda. Također i podaci o izmjerenim debljinama (oko 100 cm) dokazuju ujednačenost njihovih debljina. Uspoređivanjem dobivenih podataka s dimenzijama platana koje navodi Anić (1983) uočava se podudarnost, što ukazuje na njihov pravilni razvoj. Sva debla su pravilna, u žilištu proširena, a na dijelovima gdje su obrezivane grane donekle hipertrofirana. Samo na dva stabla u odabranom uzorku zabilježena su oštećenja na donjem dijelu debla, koja za sada ne utječu na brzo propadanje stabla, ali upozoravaju na potrebu nadzora. Razmaci između stabala iznose 15 m i sukladni su s optimalnim potrebama razvoja vrste. Nisu utvrđeni: sušci, stabla sa suhim vrhovima, niti slabo vitalna stabla (tab. 2 i 3). Sva su obrađena stabla vitalna s fito-eko-fiziološkom stajališta.

Tab. 2. Rezultati mjerenja na prilazu grada iz Čepina - kraj Briješća

Broj stabla	Biljna vrsta	Starost (dobni razred -10 god.)	Visina (m)	Debljina (cm)	Oštećenja pri panju
1	P. aceri.	X	30	101	
2	P. aceri.	X	30	108	
3	P. aceri.	X	33	101	
4	P. aceri.	X	33	106	
5	P. aceri.	X	33	108	
6	P. aceri.	X	32	113	
7	P. aceri.	X	32	101	
8	P. aceri.	X	33	105	
9	P. aceri.	X	28	92	
10	P. aceri.	X	32	121	

Tab. 3. Rezultati mjerenja na prilazu iz Josipovca u Strossmayerovoj ulici

Broj stabla	Biljna vrsta	Starost (dobni razred -10 god.)	Visina (m)	Debljina (cm)	Oštećenja pri panju
1	P. aceri.	X	33	95	
2	P. aceri.	X	32	114	
3	P. aceri.	X	33	116	
4	P. aceri.	X	32	108	
5	P. aceri.	X	32	114	+
6	P. aceri.	X	32	108	
7	P. aceri.	X	32	114	
8	P. aceri.	X	33	114	
9	P. aceri.	X	31	112	
10	P. aceri.	X	28	121	+

Osječki drvoredi platane u arhitektonskom smislu čine kolonade vezane za duge vizure, usprkos prekida njihova kontinuiteta. Stabla svojom veličinom djeluju monumentalno (Sl. 3.), a svjetlom bojom kore otmjeno. U funkcionalnoj svezi s dolaznim putovima olakšavaju identifikaciju grada i orijentaciju u gradu. Sa stajališta vrednovanja prostora one su biološko-ekološka prostorna kvaliteta. Posebno su vrijedni kao hortikultura cjelina.

U tim prostorima javorolisnoj platani odgovaraju prirodni uvjeti što se pozitivno odražava na njenu vitalnost, koji pozitivno utječu na svježinu okoliša, i na njenu arhitektonsku vrijednost, čime se povećava stupanj afirmativnih vrijednosti ambijenta.

ZAKLJUČCI

Rezultati biometrijskih mjerenja odabranih platana govore u prilog činjenici da su razvijenost i dimenzije platana sukladne, u praksi, poznatom optimalnom razvoju, što ujedno potvrđuje dobre ekološke uvjete njihova staništa. Ujednačene dimenzije izmjerenih visina i debljina govore o pravilno formiranom drvoredu. Međutim, njegova isprekidanost uslijed posječenih jedinki upućuje na

potrebu zaštite i obnove u prošlosti postojećeg kontinuiteta. Sva izmjerena stabla su vitalna. U arhitektonskom smislu čine duge vizure kod dolaska i odlaska u grad i iz grada te predstavljaju biološko-ekološku prostornu kvalitetu.

Osobito su vrijedni kao cjelina, jer se još uvijek protežu dužinom od 8,7 km na južnom prilazu grada, 3,5 km na zapadnom te 0,4 km na istočnom prilazu.

S obzirom na njihovu dužinu i ljepotu zanimljivi su i turističkoj promidžbi grada Osijeka.

Hitno je potrebno biometrijski snimiti sva stabla (487), što je preduvjet boljoj zaštiti izuzetno vrijednih i najdužih drvoreda platana u ovom dijelu Europe, te podnijeti zahtjev za zaštitu drvoreda na temelju Zakona o zaštiti prirode Republike Hrvatske kao spomenika perivojne arhitekture.

LITERATURA

1. Anić, M., 1983: Dendrologija, Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
2. Gucunski, D., 1968: Osječki parkovi. Hortikultura, 4, 104-110.
3. Jovanović, B., 1967: Dendrologija s osnovama fitocenologije. Naučna knjiga, Beograd, 1967.
4. Manojlović, R., 1986: Zaštita perivoja Vrbik, Hortikultura, 3-4, 29-32.
5. Manojlović, R., 1990: Parkovi ratarskih pejzaža IPK Osijek.
6. 1903: Narodna obrana, br. 87. Hemeroteka Muzeja Slavonije u Osijeku
7. 1904: Narodna obrana, br. 86. Hemeroteka Muzeja Slavonije u Osijeku.

SUMMARY

OSIJEK CENTENARY TREE-LINES OF PLANE-TREES (PLATANUS ACERIFOLIA WILLD)

In 1995, standard biometric methods were applied to the measurement of sample highly valuable centenary tree-lines of Osijek. The obtained results have show that all measured trees are still vital, and that the tree-lines still are symmetrical, although their lines were broken in places where individual trees have been cut down in the most recent past. These tree-lines of plane-trees are especially valuable as a whole, because they still spread along the roads leading into the town from the east, where the tree-line is 8,7 km long, from the west in the length of 3,5 km and from the south in the length of 0,4 km. The results of this manuscript also indicate the necessity of an urgent protection of these tree-lines according to the Law on the Preservation of nature of the Republic of Croatia.